

Kádár Endre

Weisz Ferenc titka

Száraz, hideg téli nap volt. Messzire s tisztán szállt a harangszó. Hófelhők voltak az égen, s ilyenkor ez a kis falu kushadt kis házaival, sűrűn következő tar akácaival, a parasztokkal, akik nehézkesen topogva jártak: olyan volt, mint egy temető. Ők azonban nem vették észre ezt.

A piactéren egy boltajtó fölébe cégtáblát szegtek fel éppen.

– Itt a konkurens, Weisz úr – intett fejével Behinya, a gazdag vaskereskedő Weisz Ferenc felé. Az urak, akik ide szoktak gyűlni szót hallgatni, most mind feléje néztek, mit fog felelni. Weisz Ferenc éppen a szivarját gyújtotta meg. Eldobta a gyufát, és kellemes hangon, gyorsabb tempóban, becsületesen szólt:

– Nem baj. Ő is meg fog élni.

– Úgy látszik, jobb zsidó, olyan úrféle – mondta a jegyző.

– Én a feleségét hallottam: valami amerikai asszony...

Az állatorvos szólt most közbe. Egy pirospozsgás kövér ember, aki előbb gyógykovács volt, és bizonyos reformokat honosított itt meg. Például ő találta fel a kakati intelligencia számára a bőrkabátot. A nép előtt pedig azért volt rokonszenves, mert megengedte a mészárosoknak, hogy a dögmárhát is kiárusítsák. Ennek az volt a technikája, hogy a mészáros eltörte a marha lábát, erre ő a „rögtöni szerencsétlenség folytán” megadta a vágási engedélyt, s még a szegény nép járt jól, mert olcsón kapott húst.

– A zsidó mind urizál – mondta úgy félvállról és kedvetlenül.

Majd, hogy észrevette Blochot, a gazdag bérlet és egy szempillantással Weisz Ferencet, egyet hunyorított. Tenyerét előrenyújtva komplementot csinált, s kedveskedve mondta:

– Tisztelet a kivételeknek!

Bloch pipázott, és rosszul szelelő pipáján kívül nem érdekelté egyéb. Különben is hozzája volt szokva az ilyen elszólásokhoz.

Hanem Weisz Ferenc, mihelyt feltűnés nélkül tehetett, eloldalgott. Nem az inzultus fájt neki, amely oly megszokott volt már, hogy nem is tetszett sértésnek. Érzelmes természet volt, s

e faji sajátosságán kívül holmi költőies ábrándosság lappangott benne. Ha megfelelő hallgatósága volt, akik naiv szívvel nem győztek eléggé álmélni, történeteket mesélt el, melyeknek szegény zsidó fiúk voltak a hősei, akik világi nagy emberek lettek. Ilyenkor persze magára is gondolt. Hamu alatt élt benne e reménység, fantáziáját izgatta, s elnyugosztalta, míg egy-egy ilyen jelenet tökéletesen meg nem zavarta őt.

– Hát nekem való ez?! – feszengett kényelmetlenül hazatérőben.

Most tudott újra tisztán látni, és a maga ízléséhez méltatlannak találta ezeknek a durva örömeit. A hetvenes évek kispolgári gavallérja, a masamódok egykori kedvence, aki estéről estére eljárt a Gyapjú utcai színházba, és ide is úgy jött meg: fess zsakettben, homlokba boruló hajjal – torokban, murikban, amelyekbe csak éppen hogy bevették – nem tudta elfeledni kedves világát. Hónapokra hozzájuk törődött, váltogatta paraszt szeretőit, kik szerették a szép zsidó embert. S a szolgabíró szolgabíró lett a szemében, és a városról jött ember boldog volt, ha szólt az hozzája, és ha kedvtelen volt a kiskirály, úgy meghúzódott, meglapult a többiekkel együtt, mint a baromfiudvar, ha kányát sejt a levegőben.

Unta nagyon.

– Nem nekem való ez! – gondolta elgyávaltán. S elhalt feleségére gondolt, a bogárnyi kis jószágra, akit folyton ütött, talán azért, mert nagyon kedvében járt. Egyszerre jó apa lett. Magához szólította kisleányát. És mocskosnak, alávalónak találta a gazdasszonyával való – olykor a gyerek előtt való – szeretkezéseit.

Délután felöltözött. Mikor felvette Ferenc József-kabátját, amit esküvőjén és azóta az ünnepeken viselt, kifésülte szép fekete bajsát, és belenézett a tükörbe – elmúlt keserűsége. Sőt valami elnyugtató reménységgel indult el hazulról.

– Weisz Ferenc vagyok – mutatkozott be Blitznek, az új kereskedőnek, amint belépett hozzájuk.

– A hitközségi elnök? – kérdezte a nagyon rövidlátó Blitz, aki szabad idejében – öröklött

szokásként – héber könyveket olvasgatott, bárha nem értette őket.

– Örülök – mondta az asszony kellemesen. Nem volt se csúnya, se szép.

– Részemről a szerencse – komplementozott Weisz Ferenc. És előre örült, hogy ily szép szölamokat lesz majd alkalma mondani. Blitz azt kérdezte, vajon meg fog-e itt élni.

– Hogyne - mondta Weisz Ferenc, akinek tetszett az asszony okos nézése.

– Milyenek itt az emberek? – kérdezte most az asszony.

Weisz Ferenc megkínálta szivarral a gazdát, maga engedelmet kért, s miután rágyújtott, így szólt:

– Jók. Azaz: én a parasztokat utálok, mert buták. Szegény feleségem nagyon jól megvolt velük. Az urak? Mint az állatok, gazemberek, gőgösek. Mindegyiknek viszonya van a másik feleségével.

Blitz a fejét rázta:

– És a zsidókkal... hogy vannak?

– Szóba se állanak velük - mondta Weisz Ferenc. A személyes tulajdonait becsülte meg Weisz Ferenc, mikor úgy látszólag nyugodtan, de belül meghatódva szólt:

– Én azért majdnem pertu vagyok velük.

Csak valami alkalomra várt, hogy újólag figyelmébe idézhesse ezt Blitznek. Az azonban máris megrémült, fejét rázta, és mélyen elgondolkozott.

Weisz Ferenc az asszonyra nézett, és felülkekedett benne a jóérzés.

– Azért nem kell megijedni – mondta. Egyet csavart a bajuszán, s szemérmesen mondta: – Meg itt leszek én is!

– Köszönöm – szólt az asszony, és Weisz Ferenc megint nagyon okosnak és előkelőnek találta az asszonyt.

Este, mikor hazament s lefeküdt, ágyába vette kisleányát. Csaknem sírt, hogy kedves boldóságaira felfigyelt. Majd mikor a kisleányt elnyomta az álom, ott hagyta maga mellett, és így sokáig elgondolkozott.

– Rozi – kiáltott ki gazdasszonyának.

Az asszony az ágy felé tartott.

A gazdája kérdése megállította:

– Ismered a Blitzné ténsasszonyt? – kérdezte.

– Nem – felelt az csodálkozva. Várt.

– Nekem eztán mindenem rendben tart! – szólt rá szigorúan Weisz Ferenc.

Befordult a falnak.

...Gyakorta benézett Blitzékhez. Sokszor ott vacsorázott, és hosszú, tétlen estéken minden-

féléről beszélgettek. A választás következett, Blitz informálódott:

– Kire szavazunk?

– Csak negyvennyolcasra – felelte Weisz.

Azért: mikor egy újságíró lépett fel az utolsó percben, Weisz meggondolás nélkül adta szavazatát a kormánypártra.

– A zsidónak okos emberre kell szavazni – magyarázta a templomudvaron.

Blitz akadékoskodott, de az asszony igazat adott Weisznek.

Mind többet voltak ők ketten együtt. Ha a férj bevonult a bibliái közé – már tavasz volt –, ők ketten szépen kiültek a kiskapuba. Hallgattak, beszéltek, és ezalatt szerelmükre gondoltak. Még nem esett szó sem közöttük róla. De ha kezük összeért, hirtelen – mintha parázs égette volna azt – elkapták. Nem értette ezt maga Weisz sem: hova lett a híres, nőhódító merészsége. Gyáva volt.

Később estéről estére sétálni mentek.

Oly csodaszép ez a nyári séta! A nap hunyóban – enyhén barnállanak a nádfedeles kis házikók. A házak előtt, a kis padokon pipázó emberek. Emberek jönnek haza a mezőről, a vállukon villa. Nótázó leányok mögöttük; meztelen lábuk mélyre süpped a vastag porban. Aztán túlkölés hallatszik, kolompcsöngés és hangos ostopattantások. És egyszerre csapatostul özönlik elő a csorda, pillanat alatt éig száll a por, és nem látni semmit.

– Ezer forintot ér ez a jó levegő – mondogatták a falusiak.

– Oly csodaszép ez az est – mondogatta Weisz Ferenc. És nem volt több mondanivalója.

Az asszony köhögött.

Az emberek utánuk néztek. Azzal már tisztában voltak, hogy szeretői egymásnak. Csak az volt csodálatos előttük, hogy akkor is sé táltak ki, egész a mezőig, amikor más nem szokott.

– El fogok innen költözni – mondta egyszer egy ilyen sétán Weisz Ferenc, hogy nyilatkozatra bírja az asszonyt. S kalandos lelke előtt, ahogy kimondta, kedvesnek tetszett a terv.

– Miért? – kérdezte megrettenve az asszony.

Weisz Ferenc nem tudta kimondani a szót.

Dobogó szívvel álltak, s vártak, hogy a másikuk megmozdul. Előbb reménykedtek, hogy itt a pillanat, ez lesz az! Egymás arcába néztek, és megfeszülő figyelemmel vártak.

Aztán nem történt semmi. Úgy elszomorodtak hirtelen, mint ahogy egyszerre beáll az est.

– Én rég akartam mondani magának valamit – szólt végre az asszony. Hangja olyan volt, mintha futva jött volna.

– Mit? – szólt újra éltető reménységgel Weisz Ferenc.

Az asszony a blúza ráncai közé nyúlt, és előhúzta a fényképét. De oly nagy dolognak tűnt fel előtte, amit tenni akart, hogy megrettent, és majdhogy vissza nem vette:

– Csináltassa meg... ha Pestre megy...

Bizonytalanul intett fejével.

– Quart nagyságban – mondta átszellemülten Weisz Ferenc. Ezt a meghatározást egy hirdetésben olvasta. És nagyon örült, hogy használhatta, mert szeretett idegen szókkal élni.

Nemsokára csakugyan elköltözött.

Blitz szemüvege mögül csodálkozva nézett fel a szálas emberre, nem változott az semmit. A tartása épp oly egyenes, csak a haja kopott meg, és ahol sűrű volt, ősz szálak vegyültek beléje. Maga asztmás volt, és alig járt.

– Hát csakugyan visszaköltözött, Weisz úr? – szólt, és melegen megrázta a feléje nyújtott kezét.

– Vissza én.

– Hallom, meg is nősült.

– Két kis fiam is van.

Blitz topogott, a földet nézte, nehezen tudott ő témát kezdeni:

– A feleségem meghalt – mondta szomorúan.

– Hallottam. Még akkor – felelt Weisz Ferenc, és ütést érzett a szívéen.

– Hat éve.

– Most majd maga fog hozzánk járni – szólt Weisz. Hogy szólt, gyanakodva megnézte emberét. Majd mosolygott. A szegény Blitzet nagyon szánalmasnak találta. Beszélgettek, kérdezősködtek. S mint mindig, ha szegény volt, úgy most is, közlékenyebb volt Weisz Ferenc. Elmondta, hogy megunta a várost. Nem is ő, a felesége, aki Abony faluba való. Különben ezer ördög az asszony.

Valóban az volt az asszony. Játékboltocskát nyitottak, mert ez a környéken sem volt. S Weisz Ferenc nagyon kedves lehetett az Isten előtt, vagy az asszony, mert esztendőre Weisz Ferenc beletalálta magát abba a kényelembe, amelyben jó időben élt. Pipázott naphosszat: sétált, most már a kávéházban ült, és ha nem ízlett egy étel, kivesszekedte magát.

A községben úgy járt első időben, mint az álomjáró. Nem változott ugyan semmi. Ha jó idő volt, úszni lehetett a porban, ha esett az eső, nyakig ért a sár. Lakodalmaztak, toroztak, sze-

retkeztek az úri népek. Csakhogy valamelyes társadalmi átalakulás következett el. Elmúlt itt is a szép liberális korszak szabadossága. A polgári osztály teljesen különvált az urakétól, és Weisz Ferenc megütődve látta, hogy a régi barátai elnéznek feje fölött.

– Majdnem pertu voltam velük – mondta kedvtelenül a feleségének.

– Bár az üzlettel volnál pertu – mondta az asszony, akinek ily dolgok iránt nem volt csepp érzéke sem.

Ezt nem tudta megbocsátani neki Weisz Ferenc. Hiába szerzett miegymást a házhoz, hiába gyarapított. Tudott kedve szerint főzni, és ha kiöltözött, utána néztek az urak. De nem tudott és nem akart vele beszélni elmúlt dolgokról, lelki ügyekről. Minden gondolata, a gyerekei mellett, az üzlet volt, amely lassankint az ő nyakába szakadt. Ha állt, ha járt, azon gondolkozott, hány vásárra kell mennie, hogy egy olyan kis házikót, amely emeletesnek, szinte elérhetetlennek tűnt szemében, szerezhessen maguknak.

...Szép téli éjszaka volt, és az asszony az unokahúgával vásárra ment.

Csak úgy siklott a szán. Boldog csend volt, sehol semmiféle hang. Az ég kék, csillag millió az égen. A paraszt az utat kémlelte, lángot, amely útbaigazít.

Egyszerre csak megszólalt Weiszné, aki nagyon szeretett panaszkodni:

– Látod, ilyen ember a te bátyád. Ő alszik, én meg vásáron.

– Lusta ember.

– Lustának, nem lusta – mondta kissé ingerülten az asszony. Hirtelen haragú volt, és Weisszel is azért perelt, veszekedett, mert semmit sem szeretett abbahagyni.

A leány arra gondolt, hogy egy Hollender nevű fiatal embert, aki tetszett neki, a bátyja elkergetett.

– Meg milyen ember, Rózsi néni! Félek el is mondani.

Az asszony rászólt:

– Csak mondd. De lassan, nehogy hallja a kocsis.

– A Rózsi néni a múltkor vásáron volt. Én még aludtam, mikor odajött hozzám a Feri bácsi. Rám hajolt, megcsókolt, és azt mondta: szegény árva gyerek. És hozzám nyúlt. Én megfogtam a kezét, és ekkor tetette magát, mintha nem akarta volna...

A vérmes asszony nem bírta tovább hallgatni. A leány fejére ütött.

– Bizonyosan te akartál!

Este, mikor haza jött, ahogy belépett, lekapcsolta a pénzes táskáját, és hozzávágta az ura fejéhez.

– Mi az? – szólt megrémülten Weisz. Hol az asszonyra, hol a leányra nézett. Ő vele történhetett ez? Egy satnya kisleány így szegyenbe hozhatja, így rápiríthat, ki után versenyt vetettek magukat az asszonyok.

– Nem igaz – ordított dühödten. – Nem igaz. De azért sok verekedés esett miatta.

– Ugyan, hogy hihetted el?! – szólt aztán egyszer a dologról Weisz Ferenc. – Kell nekem, ha már kell is. Ilyen rongyos?

Az asszony gúnyosan nevetett.

– Csak nevsz! – A hangja kezdett meghatódottá válni. – Most elmondok neked egy titkot! Azzal kinyitotta a tárcáját, és kivette Blitzné arcképét.

– Tudod ki ez?

– Ki?

Weisz Ferenc szünetet tartott.

– A Blitz felesége. Ez szeretett engem. Ez egy finom asszony volt – mondta majdnem könnyezve Weisz Ferenc.

Az asszony hallgatott. Nem sokat értett a dologból. A szerelemről nem voltak fogalmai, s szinte tudatlanul történt szeretkezése két erős és hatalmas emberrel, a tanítóval meg egy kereskedővel.

– Hát csúnya ember vagyok én? – kérdezte Weisz Ferenc a kaszírától, mikor hallott valamit rebesgetni feleségéről.

Egy fiatal jegyző is volt ott, a leány hát nevetve felelt:

– Egy öreg zsidó...

Weisz Ferencnek könnyek gyűltek a szemébe. A tükör felé ment. Bizony: haja alig volt már, és az egykor szép sima arc fakó és ráncos lett.

– Jegyző úr – mondta.

A jegyző feléje ment:

– A puskát, amit tetszett említeni, meghozattam.

A jegyző hát várt:

– Ez a lány – mondta Weisz Ferenc. Leült, a jegyző is melléje. Weisz Ferenc a zsebe felé nyúlt, ümmögött, a fejét rázta, s kesernyészavát komolyra fordítva, szólt:

– Mondanék egy titkot!

– Tessék!

Weisz benyúlt a zsebébe, és kivette a tárcából az arcképet.

– Ne szóljon senkinek. A feleségemnek se. Tudja ki ez asszony? A Blitz felesége. Tudja, ki volt az? Olyan úri nő nincs itt. Egy amerikai asszony.

A szája édeskésre, mosolygósra nyílt.

– Nem is hittem – szólt a jegyző, aki előtt jelentéktelennek tűnt fel az egész.

– A föld vesse ki majd a tested! – ordított Weisz Ferenc. Mindennap pereltek, verekedtek most a feleségével.

Az asszony nem hagyta magát:

– A tiedet.

– Nem engedem, hogyha meghalok, a koporsóhoz állj. – Ez volt a legszörnyűbb fenyegetése Weisz Ferencnek, akinek szörnyen fájt, hogy beteges, és mindenki más egészséges. S titkon, irigykedve nézett fia után, aki leányok után járt már.

Így pereltek gyakorta, de mihamar rendre kibékültek. S ha idegen hallotta, az ember dicsérte a feleségét, hogy nincsen nála szorgalmasabb asszony, ő meg azt felelte rája, hogy Weisz Ferenc ma is egyenesebb, mint sok fiatal.

Weisz Ferenc aztán ősz elején beteg lett. Előbb is már, a látása meggyöngült, a lábai fájtak: nem tehetett kedvére. Elgyötörte is magát emiatt annyira, hogy órák hosszat nem lehetett szavát venni. Csak ült szótalánul, és csavargatta pár szál ősz bajuszát, amely oly élettelen volt és száraz, mint a kukoricaszár ősz végén. S ősz végén, hogy kiállt este a kis kapuba, vacogtak a fogai, és ha bement, úgy nézett egy zörgő kocsin után, mintha sohasem látná többet.

– Mi lelt téged? – kérdezte a felesége, akit a halál gondolata meglágyított.

– Meg fogok halni – mondta Weisz Ferenc, csak játszva, hogy megijessze őt; valóban nem is gondolt rája.

Az asszony aztán egyszer lefektette őt.

– Akarsz borlevest? – mondta az asszony. S majd az ágya szélére ült és elkezdett vele beszélni – hogyan történt ez! – elmúlt időkről, szomorú életük boldog pillanatairól.

– Te vagy mindenem – mondta Weisz Ferenc, és ajka remegett.

Beteglátogatóba jött Hadrik, a szomszéd,

– Ez a szegény asszony a mindenem – magyarázta neki a beteg. – Ha ez nem volna, már megdöglénék.

– Mégis csak szereti magát ez az ember – mondta Hadrik az asszonynak. – Beismeri, hogy maga tartja benne a lelket!

– Szegény – hullt ki a könny az asszony szeméből.

S hogy a Weisz Ferenc betegsége rosszabbodott, egy percre el nem mozdult ágya mellől. Az egyik gyerek volt a boltban, és ő csak akkor fu-

tott ki, ha éppen nagyon kellett. Éjszakákat virrasztott át. És hogy az ember nehezen mozdult már, levette az ágyról, hátával támogatta.

– Édes egyetlen anyám – könyörgött hozzá Weisz –, ha jobban leszek, lehozom neked az ég csillagait.

Az asszony áhítattal kérdezte:

– Lehoznád Ferenc?

– A napot, a fényes napot – túlozott Weisz, és tele volt a lelke szeretettel. Kérdezősködött: mi hír a faluban?

– Hát az urak? Senki sem volt itt?

– Dehogynem – hazudott a felesége –, többen.

Kiment az utcára, és az arra jövő csendőr őrmestert beszólította.

Weisz Ferenc arca felderült. Az őrmester azt kérdezte, hogy van. A beteg most is az az udvarias gazda volt, szivarral kínáltatta az őrmestert.

– Nagy szegénység van most – szólta már az asszony. – Sok tolvajlások lesznek az idén.

Az őrmester ráhagyta:

– Azért nem is lehet majd büntetni őket. – Weisz Ferenc helybenhagyólag intett és e napon az állapota láthatóan javult.

Másnap azonban újra rosszra fordult a betegsége. Ő, aki kinevette a babonákat, este, mikor a kutyák összevonítottak, megrettent. Azt mondta, ez halált jelent, és addig nem nyugodott, míg el nem kergették őket. Életében egy pillanatra sem gondolt szegény a halálra, most folyton vele foglalkozott.

– Édes anyám, én meghalok – mondta egy éjjel nagyon tisztán.

Az asszony az orvostól hallotta, hogy legfeljebb csak néhány napja van hátra, de biztatta:

– Dehogy halsz, engem is túlélés!

Weisz Ferenc elgondolkozott, izzadság lepte el homlokát:

– Mit gondolkozol? – kérdezte aggódó szeretettel az asszony.

– A legdrágábbon.

– Ki az? A gyerekeid?

Weisz Ferenc sírva nyögdécselt:

– Te vagy.

Kicsit felemelkedett. Halovány, fehér arca piros lett, s a szemei kidültek halott gödrükből. Az asszony, aki se ülni, se állani nem tudott már, hozzája lépett:

– Mi baj, Ferenc?

Weisz Ferenc kínosan erőlködött, és az ágy ruganyánál keresgélt valamit:

– A kendőm. Itt van az ágy aljában.

Piros, babos kendő volt az. Weisz Ferencné sohasem látta. Kérdezte, miféle kendő az. Az ura azonban nem felelt, hanem mosolygott. Az asszony ekkor kiment, és behívta a nagyobb fiát; volt már vagy tizennyolc éves.

– Mondd csak, Ferenc a fiadnak, mit veszel nekem, ha felgyógyulsz – szólta könnyezve. De boldog volt, hogy ura halála percében, mikor lelke Istenhez készül már, ennyire elismeri őt.

Weisz Ferenc nem szólhatott. Az álla leesett, és a szeme fel volt akadva. Hanem, a kezében most is ott szorongatta a babos kendőt.

– Ebben valami van. Alighanem egy arckép – szólta a fiú.

– Blitzné – szólta Weisz Ferenc özvegye.

Kicsit elgondolkozott. S egyszerű lelkében, mely tele volt ura iránti áhítatos szeretettel, mihamar megtalálta a magyarázatot.

– Látod – mondotta ő a fiának –, akik szereték őt, hogy megbecsülte azokat.

(Nyugat, 1910. 3. szám)

